

BEOGRADSKI SADIST

Dvadeset i sedmog, hladnog januara 1942, na Svetog Savu, ispred ulaza i u suterenu zgrade u Ulici kralja Petra 36 (zgrada „Aero-kluba“), u kojoj je živela porodica slikara Petra Dobrovića, agenti beogradske Specijalne policije čekali su pojavu Dragog Jovanovića, ratnog predsednika beogradske opštine i šefa lokalnog policijskog esnafa, koji se nepredviđeno dugo zadržao u pustoj zgradi obližnjeg hotela „Royal“, u istoj ulici, na broju 56. Predsednik beogradske opštine od nedavno je postao vlasnik ključeva prodavnice retkosti i hotela „Royal“, tate Monija de Bulija. (Jovanović je sakupljao ključeve, kalauze i slike).

U suterenu zgrade „Aero-kluba“, agenti Specijalne policije hukću od zime ispred lifta (krivi nosevi: bivši bokseri kod Gakovića, teškaši i poluteškaši). Agenti psuju svetog Savu ravnoapostolnog, psuju prvog arhiepiskopa srpskog, psuju baba Jagu, psuju Savu Nemanjića, arhiepiskopa žičkog, psuju Čajkanovićevog vrhovnog boga srpskog, psuju Daboga, hromog Dabu, psuju hromog vuka i ostalu srpsku totemsku faunu, proklinju zimu, pljuju po čoškovima i pominju kuvanu rakiju. Agente disciplinuje orijaška pojava Đorđa Kosmajca, zamenika šefa antikomunističkog odseka Specijalne policije, veterana antikomunističke borbe.

Uputivši se ka hrbatu beogradskog brega, prema zgradi „Aero-kluba“, Dragi Jovanović se umešao u lokalne kozačke svatove, koji su se pre mraka vraćali iz varoši, gde su poslednjeg dana Antimasonske izložbe razgledali izložbenu postavku. Gradonačelnik se rukovao sa ruskim mladoženjom u uniformi SS oficira. Ratibor M. Đurđević, mladi rekviziter izložbe, predstavio je gradonačelniku starca u zlatastoj odori budističkog sveštenika, Jamnina Umaldinova, beogradskog kalmičkog bakšu, inače *stohiljaditog posetioca izložbe*, čiji se sitna ruka izgubila u Jovanovićevim dlanovima. Potom je bakša, kad se Jovanović udaljio, čizmom razbio pokoricu zaleđenog smeta i oprao ruke grudvom snega.

Ušavši u zgradu u kojoj je živela porodica slikara Dobrovića, Jovanović je naleteo na agenta Kosmajca koji je požurio da otvori vrata lifta ispred prispelog šefa.

„Taj lift je baksuzan“, kazao je Jovanović. „Slikar Dobrović je jutros skončao od srca upravo u ovom liftu, umakavši uličnoj raciji... Neobično je... On nikad nije patio od srčanih smetnji, barem koliko je meni poznato.“

„Ali gospodine gradonačelniče, u pitanju je četvrti sprat“, podsetio je Kosmajac.

„Ja ću ipak pešice, a vi kako hoćete.“

Zatim je prezrivo pogledao agente.

„Jutros se na nebu ukazalo znamenje, a vi, pasji sinovi, psujete.“

Agenti na Kosmajčev povik ulaze u lift.

Dragi Jovanović gazi stepenike.

Glomazni gradonačelnik u tamnom kaputu čikaškog kroja, sa buketom cveća u ruci, zveckajući ključevima i kalauzima o pojasu, s mukom se penjao do četvrtog sprata, zastajući na svakom međuspratu, zarad odmora. Sa visine je dopirala galama bokserskih psovki.

Dragi Jovanović je proklinjao svoju gojaznost, mrzeo je što će se pred jednom damom pojaviti sav oznojen i zajapuren. Zastao je nekoliko trenutaka pre nego što je ušao u stan na četvrtom spratu, odloživši teški, krznom postavljen kaput kod stražara, ispred lifta, kao kod garderobera. Usporivši dah, ogledajući se sa distance u ogledalu lifta, popravio je kravatu i zategao odelo. Vrata lifta bila su otvorena, ali on nije zakoračio u kabinu.

U stan Olge Dobrović ušao je policajac sa izvesnom predratnom međunarodnom novinskom reputacijom (slobodoumna masarikovska štampa prozvala je Jovanovića – „beogradskim sadistom“), ljubitelj umetnosti, poliglota, nosilac brojnih inostranih i otadžbinskih odlikovanja, visoki funkcioner srpskog Generalgouvernementa, noseći na reveru srpsku trobojku sa svastikom. Jovanović je ukus formirao početkom tridesetih u vreme policijske službe u Zagrebu, pod uticajem tamošnjeg šefa policije Janka Bedekovića. Za razliku od Bedekovića koji je bio ljubitelj istorijskih stilova, Jovanović je gajio sklonost prema savremenoj akademskoj umetnosti. Dragi Jovanović je otkupio najveći broj umetničkih radova na prošlogodišnjem Jesenjem salonu, u paviljonu „Cvijeta Zuzorić“. Predsednik beogradske opštine se javno hvalisao kako je on zapravo „so savremene nacionalne umetnosti“. Neumesno i bez mere hvalio se kako je Vasu Pomorišca, („jednog umetnika banknota“) spasio da ne crkne od gladi. Ipak, njegova kolekcija savremenog srpskog akademskog slikarstva bila je manjkava; Petar Dobrović je uporno odbijao da mu ponudi svoja platna na otkup.

U stanu okupiranom policijom boravi promrzla Olga Dobrović odevena u multikolornu haljinu. Rudimentarni komfor, tapacirani nameštaj prekriven je belim plahtama, prljava svetlost jedne žarulje prigušeno osvetljava hladnu prostoriju. Nasred sobe, na astalu, ležalo je oprano mrtvo polugolo telo Petra Dobrovića, modro poput utopljenika.

„Lift je u odličnom stanju, gospodine gradonačelnice“, kazao je Kosmajac.

„Ućuti, Kosmajac... Donesite mi čašu vode sa šećerom. Otvorite prozore; u ovaj dom se uselila smrt... Gospodo Dobrović“, naklon, „izvolite buket svežeg cveća iz botaničke bašte na Jevremovcu.“

Olga Dobrović je kazala da ne želi da *oni* sahranjuju njenog muža, niti su joj potrebni gospodinovi pokloni.

„Molim lepo. Onda ga Vi sami sahranite u smrzloj grobljanskoj ilovači. Drveni krst je tu da, ionako, što pre istrune. *Mi* znamo da Vaš muž nije bio komunist već mason“, kazao je Jovanović.

Gost je potom prišao Dobrovićevom lešu i stavio cveće na astal. Prilazi otvorenom prozoru, ledi mu se dah, ispija vodu gledajući kako se sumrak nadvija nad ravnicom, s onu stranu reke.

„Dunav se ove zime ponovo zaledio. Međutim, ledena skrampa nemoćna je pred gvozdanim raonikom ledolomca „Printz Eugen“. Čujete li kako puca led... Gospodo Dobrović, Vi ste udova. Zašto onda ne nosite korotu?“

Ne dobivši odgovor, prilazi ogromnom platnu prislonjenom uz zid sobe.

„Admiral Miklós Horthy u krvi guši ustanak bokeških mornara. Petar Dobrovits, 1919. Dugo se mislilo da ovo platno nije preživelo krah Baranjske sovjetske republike... Vidim da poštujuete uredbu gradskih vlasti o štednji električne energije. U beogradskim stanovima dozvoljeno je koristiti samo jednu sijalicu. Već nekoliko dana ne voze tramvaji zbog slabog napona.“

Jovanović se potom bez reči, posmatrajući slike na zidovima sobe, gestikulirajući obraća jednom od policijskih agenata, zahtevajući da se uključe i ostale žarulje. Policajac se penje na hoklicu i zavrće sijalice na lusteru.

„Ovde je mračno kao u zatvoru“, kazao je Jovanović pokušavajući da razazna boje na Dobrovićevim konavskim pejzažima.

Sad je mogao bolje osmotriti Olgu Dobrović. Video je nekoliko sedih vlasi u njenoj kosi. Njene oborene svetle oči bile su isprane. Gospođa Dobrović je stiskala modre usne rešena da pred njim ne progovara. Kašljala je i kršila promrzle prste.

Jovanović je odlučio da gospođu Dobrović opservira kasnije, u izmenjenom ambijentu. Istrgao je iz Kosmajčevih ruku jutarnje izdanje „Novog vremena“. Zgužvao je novine, listovi hartije uvenuli su u njegovim rukama. (Prethodno je Kosmajac iz prazničnog svetosavskog izdanja „Novog vremena“, uz smehotres, pročitao vest o tome kako se pesnik Sima Pandurović prethodnog dana svečano zakleo pred ministrom prosvete, Veliborom Jonićem, da više neće piti, kao *onomad*, pre mnogo desetleća, *beznadežni Đura Jakšić*).

„Hajte, ispraznite stan! Svi izađite napolje!“, viknuo je iznenada Jovanović. „Jedan agent neka stražari ispred vrata, a ostali neka budu raspoređeni prema dnevnim dužnostima. Kažite mom vozaču da ne gasi motor i da me čeka dok se ne pojavim“. Pokazujući na Olgu Dobrović, dodao je: „Nju vodite u zgradu policije na Obilićevom vencu. Po mom dolasku lično ću preuzeti ispitivanje Dobrovićeve supruge.“

Agenti izlaze van, vukući sobom Olgu Dobrović.

Kosmajac je i dalje neprimetno prisutan. Dragi Jovanović posmatra slike. Vadi lupu iz džepa. Korača od sobe do sobe, od slike do slike.

Svuda isti prizor, pomislio je, čitav petosobni stan pretvoren je u atelje, najveća Dobrovićeva izložba. Ovim slikama potrebni su luksurniji ramovi.

Postalo mu je hladno u nezagrejanom stanu, poželeo je da odene kaput. Krenuvši ka vratima primetio je Kosmajca.

„Šta tražiš ovde, Kosmajac!? Naredio sam da svi napustite stan! Ti misliš da možeš mene uhoditi. Đubre jedno! Zaboravljaš da sam ja najbolje plaćeni agent Abwera u Beogradu.“

Jovanović prilazi agentu, hvata ga za kragnu i nekoliko puta udara glavom. Kosmajac pada, Jovanović ga udara nogom. Najpre jednom, dok ga ne zaboli, potom i drugom. Zatim uzima alku sa ključevima, koja mu visi o pojasu, i gvožđem ga udara po temenu. Kosmajac ćutke prima udarce, kao svaki bokser.

„Umesto da si na zadatku, ti nadzireš – mene. Đubre jedno! Ubijaju nas usred bela dana, ubijaju nas komunisti nasred ulice, ubijaju nas kelneri metkom u potiljak, nasred ulice usred bela dana. Ubijaju nas oni koji mešaju vodu i vino, oni koji zadahom brišu čaše i pljuvačkom peru pepeljare, a ti mene nadzireš...“

Jovanović se smirio ugledavši krv; Kosmajac je držao ruku na okrvavljenoj usni.

„Slušaj... Ustani i obriši tu krv. Potom uzmi kuhinjski nož, makaze, šta li već, i iseci ovo monstr platno“, pokazuje na platno *Admiral Miklós Horthy u krvi guši ustanak bokeških mornara*. „Prekrij njime mrtvog Dobrovića. Ali, pre svega, operi te krvave ruke, ne želim da okrvaviš Dobrovićeve slike... Dobrović je godinama tvrdoglavo odbijao da mi ponudi svoja platna na otkup.“

Jovanović glasno nabraja naslove slika, držeći ruke na leđima, prebirajući ključeve. Poneki naslov je graviran na mesinganoj pločici, dok većina slika ima ispisan naziv na poleđini platna; potrebno je sliku skinuti sa zida, pročitati naziv, vratiti sliku na njeno mesto i potom očistiti ruke od prašine: „*Autoportret – Petar Dobrovits, aklamacioni predsednik baranjske mađarsko-srpske sovjetske republike* (1919), *Béla Kun* (1919), *Ruševine bombardovanog Beograda* (1941), *Avgustovsko vešanje na Terazijama* (1941), *Parcela br. 24. na Novom groblju – letnji pejzaž* (1937), *Unutrašnjost botaničke bašte na Jevremovcu* (1938); *Veselin Masleša* (1933) – portret lulaša, našeg dugogodišnjeg klijenta – nekad smo ga tukli zajedno, Kosmajac. Svi ovi multikolorni pejzaži nastali pod južnim nebom. Dobrović je slikao samo jedno godišnje doba.“

Prilazi *Portretu slikareve supruge*.

„Olga Dobrović... Olga Dobrović je bila lepotica; krhka u struku kao piškota, divnih ruku, još lepših pokreta. Nežnog vrata. Vrlo obrazovana, pritom kćer uglednih i bogatih roditelja, prvakinja kraljevine u tenisu. Stroga prema udvaračima. Mnogi su joj nudili brak. Mnogi. Na primer – ja. A ona je odabrala slikara, proletera bez banke u džepu... Imala je divnu kosu, blistavu poput kestenove kore. Tužno je što sve žene nemaju lepu kosu. Žene imaju krupnije zenice nego muškarci; Dobrović je to lepo primetio... I zatim, ovaj nikad izlagani ženski akt“, Jovanović menja boju glasa. „*Najveća srpska kurva* (1932).“

Kosmajac prilazi i zagleda sliku. Pogledao je nekoliko puta s nevericom prvo u sliku, potom u Jovanovića.

„Ali, gospodine gradonačelnice, to je vaša supruga.“

Jovanović snažno udara agenta glavom po licu. Kosmajac pada i instinktom bivšeg boksera, rukama štiti glavu. Gradonačelnik vadi maramicu iz džepa, natapa je vodom iz česme i prislanja na čelo.

„Valjda ti je sad jasno, idiote, zašto sam organizovao ovaj poset. Moja supruga je u prvoj mladosti pozirala slikarima kao model, za koricu hleba. Dok nije upoznala mene... Evo, i tebi ću pokloniti jedno platno, za uspomenu: *Nudist sa napregnutim kurcem* (1935). Ustani! Ustani i pogledaj ovu sliku. Poznaješ li, Kosmajac, ovog mladića, ovog atletu sa platna?“

Kosmajac uzaludno zagleda sliku.

„Kosmajac, ti si potpuno beskoristan.“

„Slabo pamtim lica, gospodine gradonačelnice.“

„Pre nekoliko godina polomio si mu nogu, prilikom istrage. Tukao si ga lancima, nije ti bila dovoljna volujksa žila... To je Radivoj Nikolić.“

„Ah, da. Da. To je Nikolić. Ali, gospodine Jovanoviću, da li je to zaista Nikolić?“

„Radivoj Nikolić, kažem. Bacač koplja, prvak Evrope u toj idiotskoj disciplini. Lakoatletičar. Komunist. Najtraženiji beogradski model; najpre kod Sretena Stojanovića i Tome Rosandića, potom kod Dobrovića... Pogledaj koliku kitu ima taj mladić! Kao kakav Cocteauov mornar. Veliki, krivi, pijani kurac... Slušaj, pozvaćeš agenta koji stražari ispred vrata i naredićeš mu da snese platna. Kaži mu da donese moj kaput. Posle toga si slobodan.“

Kosmajac izlazi. Jovanović seda u fotelju. Ubrzo se pojavljuje agent. Jovanović mu naređuje da snese odabrane slike do vozila parkiranog na ulici. Agent nespretno izvršava naređenje.

„Ne tako, idiote! Ne možeš sve odjednom poneti. Vратиćeš se po ostatak. Ukoliko nešto zafali, odgovaraš glavom.“

Agent izlazi.

Potom se čulo pucanje sajli lifta i tresak kabine o zemlju. Dragi Jovanović je dugo se-deo nepomičan u fotelji, posmatrajući slike na zidovima i Dobrovića na odru, dok nije odlučio da siđe u podrum i pogleda krvava platna i presovano ljudsko meso u smrskanoj kabini lifta.

Dragi Jovanović će se zaputiti ka zgradi zatvora Specijalne policije na Obilićevom vencu; *zgrada masnog stepeništa, čiji su krvavi zidovi bili boje goveđeg mesa što visi po kasa-pnicama*. On je voleo da svlači zatvorenice i da im pljuje u lice.